

Financiering, prijs en toegang

Vreemd vermogen in het mkb

Koninklijke Vereniging MKB-Nederland

Delft, 6 januari 2004

Contactpersonen:

drs. J. Rats, tel.nr.: 015 - 21 91 283, email: rats@mkb.nl

mr. J. Warmerdam, tel.nr.: 015 - 21 91 253, email: warmerdam@mkb.nl

©Copyright Koninklijke Vereniging MKB-Nederland, januari 2004

Vermenigvuldiging van (delen van) deze uitgave is toegestaan, mits met bronvermelding
Hoewel aan de samenstelling van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de inhoud geen aansprakelijkheid worden aanvaard. Aan de inhoud kunnen ook geen rechten worden ontleend.

INHOUD

1.	INLEIDING.....	5
2.	HET ONDERZOEK.....	9
3.	DE CONCLUSIES UIT HET ONDERZOEK.....	11
3.1	FINANCIERINGSSTRUCTUUR VAN HET MKB.....	11
3.2	EFFECTEN OP HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF.....	13
3.3	CONCLUSIE.....	20
4.	MKB-NEDERLAND - BELEIDSAANBEVELINGEN.....	21
4.1	ALGEMEEN.....	21
4.2	AANBEVELINGEN OM DE KOSTEN TE VERLAGEN EN DE BESCHIKBAARHEID TE VERGROTEN.....	21
4.3	AANBEVELINGEN OM DE TOEGANG TOT EXTERN VERMOGEN VOOR STARTERS EN SNELLE DOORGROEIERS TE VERGROTEN.....	23

1. Inleiding

Een belangrijke en constante stroom klachten en vragen die MKB-Nederland voorgelegd krijgt door ondernemers gaat over financieringskwesties. Het gaat dan vaak over banken die niet bereid lijken een kredietfaciliteit uit te breiden of überhaupt te verstrekken. Over overheidsgaranties die moeilijk toegankelijk blijken. Maar nieuw te kiezen financieringsstructuren waarbij familie en andere informal investors een rol moeten spelen worden ook voorgelegd. Bij het geven van reacties en bedenken van oplossingen loopt MKB-Nederland steeds aan tegen een groot gebrek aan informatie over financiering in het mkb. Bij banken noch bij de overheid bestaat een helder inzicht van de financieringsproblematiek in het mkb, laat staan dat een goede inventarisatie bestaat. Duidelijke wetenschappelijke kerngetallen ontbreken eveneens. Daarnaast bestaat er wel een vermoeden – op basis van de stroom reacties van de afgelopen jaren – dat de toegang tot vreemd vermogen voor ondernemers in het midden- en kleinbedrijf beperkt is, in elk geval sterk verbeterd kan worden. Het ontbreken van een helder inzicht heeft niet alleen gevolgen voor de oplossingen voor de financieringsproblemen van individuele ondernemers. Door dit gebrek is het ook niet mogelijk om op een adequate wijze overheidsbeleid te ontwikkelen met betrekking tot een vermoedelijk probleem.

Natuurlijk kan men zich afvragen of onderzoek en eventueel beleid wel nodig zijn. Wij menen van wel. Nederland bevindt zich in lastig economisch vaarwater. De overheid bezuinigt, de consument spaart liever dan dat hij consumeert en de exporterende bedrijven hebben het moeilijk. Sinds begin 2002 is het mkb flink meegetrokken in de economische malaise. Eerst kregen bedrijven die te maken hadden met export het moeilijk, daarna sloeg de teruggang over op de sectoren die afhankelijker zijn van de nationale economie. Zorgelijk is dat met name de investeringen onder druk zijn komen te staan. Wanneer minder geïnvesteerd wordt, neemt niet alleen het vermogen tot groeien af, maar ook de concurrentiepositie ten opzichte van grotere bedrijven en bedrijven in het buitenland en dus zal het groeivermogen van de Nederlandse economie worden

aangetast. Dit tegen de achtergrond dat het mkb een enorme potentie heeft om te groeien. Naast nieuwe bedrijven kunnen vooral de bestaande kleinere bedrijven stevig doorgroeien. Om deze potentiële groei aan te wakkeren is het goed de huidige belemmeringen nader te beschouwen.

Om te investeren hebben bedrijven in de meeste gevallen vreemd vermogen nodig en in deze economische tijd dringt de vraag zich derhalve op of de huidige financieringsstructuren en mogelijkheden voldoende ruimte bieden. Het antwoord op de vraag of financieringsbeleid noodzakelijk is, is hiermee nog niet gegeven. Doch wel de noodzaak van meer kennis op dit gebied.

Er is nog een reden om met meer oog voor detail naar de financiering in het mkb te kijken. Banken hebben in het verleden door middel van kruissubsidiëring laag geprijsde kredieten aangeboden. De achtergrond hiervan was de mogelijkheid om via deze kredieten andere opdrachten binnen te krijgen, bijvoorbeeld in de verzekeringssfeer. Als gevolg van het BASEL II akkoord in 2002 wordt deze wijze van subsidiëring in de nabije toekomst minder mogelijk. Via een opgelegd classificatiesysteem, in verband met strengere solvabiliteitseisen, zullen banken ten aanzien van deze kredieten minder risico gaan nemen. Als gevolg van dit risicomijdend gedrag en de verhoogde behandelingskosten zullen de kosten van vreemd vermogen voor ondernemers in het midden- en kleinbedrijf hoogstwaarschijnlijk stijgen.

MKB-Nederland heeft er – gezien het voorgaande – daarom ruim een jaar geleden bij de Raad voor het Zelfstandig Ondernemerschap (RZO) op aangedrongen een onderzoek te doen naar de financieringssituatie in het mkb. De RZO is op dit verzoek ingegaan. In samenwerking met de Universiteit van Tilburg en twee grote commerciële banken is een grootschalig onderzoek gedaan naar het onontgonnen terrein van de financiering in het mkb. Een zeer belangrijk onderdeel van het onderzoek bestaat uit een analyse van de echte ondernemingsgegevens zoals deze ook bekend zijn bij de desbetreffende financiële instellingen. Daarnaast is een

grootschalig literatuuronderzoek verricht dat voor een belangrijk deel de conclusies van het empirisch onderzoek ondersteunt.

MKB-Nederland heeft naar aanleiding van dit onderdeel een beleidsmatige doorvertaling gemaakt zodat dit belangrijke onderzoek in de praktijk ook zijn waarde kan bewijzen. Hierin verlaten wij ons op de conclusies van het RZO-rapport. De onderhavige beleidsnota kan daarom als een zelfstandig stuk gelezen worden dat beleidsmatig hierop voortborduurde. De aanbevelingen richten zich tot de overheid, de financiële instellingen, de brancheorganisaties en de ondernemers zelf. Wij vertrouwen er op dat de aangesprokenen hiermee een stap verder kunnen zetten. Dat is niet alleen van groot belang voor de ondernemingen in het mkb, doch ook – en belangrijker – voor het herstel van de gehele economie van Nederland.

2. Het onderzoek

Het door de RZO uitgevoerde onderzoek bestaat uit een kwalitatieve en een kwantitatieve analyse van de financierings- of vermogensstructuur van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf. De kwalitatieve analyse bestaat uit een uitvoerige literatuurstudie op het onderdeel ondernemingsfinanciering. Een belangrijke ontdekking hierbij is dat over het onderwerp financiering in het mkb geen afgeronde theorieën het licht hebben gezien. De aandacht gaat voornamelijk uit naar financieringskwesaties van beursgenoteerde ondernemingen. Enkele theorieën lenen zich echter wel voor een vertaalslag naar de problematiek in het midden- en kleinbedrijf. De toepassing van bestaande theorieën op ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf heeft geleid tot een nieuw criterium waarmee de vraag naar extern vermogen kan worden beoordeeld. Hiermee kan de financierbaarheid van ondernemingen beoordeeld worden. Dit geschiedt op basis van de zogenaamde 'houdbare groei'. Houdbare groei betekent dat de investeringen kunnen worden gefinancierd zonder dat de verhouding vreemd/eigen vermogen (solvabiliteit) verandert. Het getal van de houdbare groei wordt vergeleken met de werkelijke groei. Het verschil staat gelijk aan de vraag naar extern vermogen. Het bijzondere aan deze benadering is dat voor het eerst de vraag naar financiering in het mkb in kaart kan worden gebracht.

Met deze theoretische vertaling van de wat algemenere, op het grootbedrijf geënte, financieringstheorieën is getracht een analyse uit te voeren op een aantal harde financiële kerngetallen. Hierbij is gebruik gemaakt van specifieke bestanden van het EIM (voor de jaren 1993, 1997, 2000 en 2001) die gedetailleerde informatie bevatten met betrekking tot geaggregeerde cijfers van balansen en resultatenrekeningen van zowel mkb-ondernemingen als grotere bedrijven. Binnen de groep kleinbedrijven was daarnaast nog een indeling mogelijk: kleinbedrijf-niet-rechtspersonen, kleinbedrijf-rechtspersonen en middenbedrijf-rechtspersonen. Daarnaast bevatte het desbetreffende bestand ook een indeling naar negen sectoren.

Dit empirisch onderzoek is vervolgens uitgebreid met een tweetal steekproeven van data van cliënten van twee Nederlandse commerciële banken. Deze laatste gegevens zijn erg belangrijk geweest met betrekking tot de ontwikkelde gevolgtrekkingen naar aanleiding van de eerdere analyse. Deze laatste exercitie kan worden beschouwd als de ultieme controle op die gevolgtrekkingen. Hierbij moet vermeld worden dat de desbetreffende banken ervoor hebben gezorgd dat de uiteindelijke conclusies een groot gewicht krijgen. De banken – die overigens anoniem wensen te blijven – verdienen hiervoor een groot compliment.

3. De conclusies uit het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt eerst beschreven hoe de financieringsstructuur van het mkb in elkaar zit. Vervolgens komen de gevolgen van deze structuur aan de orde. Ten slotte wordt ingegaan op het (tekortschietend) overheidsbeleid in dit verband.

3.1 Financieringsstructuur van het mkb

De financieringsstructuur is samen te vatten in de verhouding vreemd en eigen vermogen. De thematiek van deze nota richt zich voornamelijk op de belangrijkste verstrekkers van vreemd vermogen: de banken. Hoewel de rol van informal investors in Nederland in individuele gevallen belangrijk is, kan niet worden gesteld dat deze groep investeerders op nationaal niveau al een rol van betekenis vervult. Mede gezien de ervaringen in de VS is er wel sprake van een belangrijk potentieel waarmee in het stimulerend overheidsbeleid rekening gehouden moet worden.

Mkb bedrijven hebben een besloten structuur

De financieringsstructuur van individuele mkb-bedrijven is veelal niet openbaar en is overigens minder transparant en weinig actueel. De informatie die wel aanwijzingen hierover kan bevatten is de jaarrekening. Een nadeel van de jaarrekening is dat deze vormvrij en te globaal van karakter is en dat het slechts een momentopname achteraf betreft. Hierdoor kan een jaarrekening geen volledig inzicht geven in hoe de werkelijke financieringswijze van de desbetreffende onderneming is. Het is in het mkb veelal onmogelijk uitgebreide (openbare) periodieke financiële overzichten te maken. Beursgenoteerde bedrijven daarentegen moeten zeer open zijn. Omdat de bedragen veel groter zijn, omdat de wet dit eist en omdat alle mogelijke beleggers te allen tijde goed geïnformeerd willen worden. Het voorgaande leidt tot een minder optimale toegang tot vreemd vermogen en derhalve tot een hogere prijs.

De kapitaal intensiteit in het mkb is aanzienlijk lager dan bij het grootbedrijf

Het grootbedrijf is kapitaalsintensiever dan het midden- en kleinbedrijf. Doordat er meer onderpand aanwezig is, kunnen grotere bedrijven makkelijker aan externe financiering komen. Uit tabel 1 blijkt dat de kapitaal intensiteit bij het mkb gemiddeld onder de 50% ligt, terwijl bij de beursonderneming dit percentage 60% is. De kapitaal intensiteit geeft aan hoeveel procent van het totale vermogen is uitgegeven aan kapitaalgoederen zoals machines.

Tabel 1 Kapitaalintensiteit in % van totale vermogen (mediaan)

	Kapitaal intensiteit
Mkb	48,4 %
Beursonderneming	60,4 %

Bron: De Financierbaarheid van het mkb, RZO 2003

Vermogenstitels van het mkb zijn gebrekkig verhandelbaar

In het mkb is vermogen dat door externe financiers is verstrekt niet goed verhandelbaar. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld obligaties van beursgenoteerde bedrijven. Als gevolg van deze beperkte verhandelbaarheid willen financiers meer zekerheid of een grotere vergoeding voor het te lopen risico en dus een hogere rente of geëist rendement. Hogere kosten zijn uiteindelijk het gevolg.

Mkb-ers hebben veel korte termijn leningen

De externe financiers, hoofdzakelijk banken, financieren het mkb voornamelijk met kort lopende leningen. De reden hiervan is dat de financiers de waarde van de onderneming veelal niet goed kunnen inschatten, en dus in veel gevallen niet bereid zijn om lange termijn leningen af te sluiten. Korte termijnleningen beïnvloeden de stabiliteit van de kosten van vreemd vermogen negatief.

Leverancierskrediet is een belangrijke vorm van vreemd vermogen

Uit het onderzoek blijkt dat het leverancierskrediet, hoewel dit een dure en verre van ideale vorm van financiering is, een belangrijke bron is waaruit investeringen

worden bekostigd. Mkb-ers blijken snel debiteuren te innen en daarnaast gebruik te maken van de betaaltermijnen en kredietfaciliteiten van leveranciers e.d.

De financiering van de onderneming kent een grote verwevenheid met persoonlijke waarborgen

Mkb-ondernemers die niet genoeg eigen vermogen hebben opgebouwd, geven persoonlijke waarborgen om externe financiering te krijgen. Persoonlijke bezittingen, veelal het huis maar soms zelfs ook de pensioenvoorziening van de ondernemer, dienen als onderpand voor de financiering van investeringen. Dit komt met name voor bij startende en doorgroeende ondernemers.

3.2 Effecten op het midden- en kleinbedrijf

De hierboven beschreven eigenschappen van de financieringsstructuur in het mkb hebben een overwegend negatieve invloed op de mate waarin financiering door externe partijen beschikbaar en mogelijk is. Dit leidt tot het algemene effect dat de prijs van vreemd vermogen voor een mkb-onderneming per euro hoger is dan de prijs die door een groot bedrijf wordt betaald. Daarnaast brengt de beschreven structuur met zich mee dat met name snel groeiende bedrijven een groot deel van hun groeipotentieel niet kunnen realiseren.

Het mkb betaalt meer voor vreemd vermogen dan het grootbedrijf

Het mkb kent een aantal nadelen die ertoe leiden dat vreemd vermogen voor het mkb duurder is. Door de kleine schaal van de mkb-onderneming ontstaat er een nadeel met betrekking tot de financierbaarheid. Allereerst is het risico dat een mkb-onderneming niet meer aan zijn verplichtingen kan voldoen groter dan bij een groter bedrijf. Daarnaast is het bij een kleinere onderneming niet mogelijk om bij de verschaffing van zekerheid aan risicospreiding te doen. Hoe meer verschillende kapitaalgoederen in een onderneming aanwezig zijn, hoe beter het risico van een waardevermindering van het totaal vermeden kan worden.

Tenslotte zijn de behandelingskosten ten behoeve van kleine leningen per euro hoger dan ten behoeve van grote leningen.

Door de besloten structuur van de mkb-ondernemingen hebben financiers zoals banken en leasemaatschappijen minder informatie ter beschikking om tot een juiste financieringsbeoordeling te komen dan bij bijvoorbeeld beursgenoteerde ondernemingen. Hierdoor worden risico's niet goed ingeschat en wordt een hogere rente bedongen.

De voorgaande nadelen leiden tot relatief hoge kosten van extern vermogen in het midden- en kleinbedrijf. Op basis van het RZO-onderzoek wordt geconcludeerd dat de groei van ondernemingen in het mkb wordt geremd door deze hoge kosten. In het onderzoek zijn berekeningen gemaakt van de verschillen. In Tabel 2 staan de kosten van vreemd vermogen voor mkb-ondernemers en beursondernemingen.

Tabel 2 Vermogenkosten Vreemd vermogen (als % van de inlegsom)

	Na belasting	Voor belasting
Mkb	5,6 %	8,6 %
Beursonderneming	5 %	7,6 %
Verschil	12 %	13,2 %

Bron: De Financierbaarheid van het mkb, RZO 2003

Het midden- en kleinbedrijf wordt derhalve geconfronteerd met 12% (ruim 13% voor belasting) hogere kosten met betrekking tot vreemd vermogen.

Aangezien de financiers de risico's voor het financieren van een mkb-onderneming minder goed kunnen inschatten is het geëist rendement over het totale vermogen ook groter dan voor een beursonderneming (Tabel 3). Het geëist rendement is het percentage van het geleverde vermogen dat de financiers willen ontvangen als compensatie voor het te nemen risico.

Tabel 3 Geëist rendement in % na belasting

	Totaal vermogen
Mkb	11,3 %
Beursonderneming	7,8 %

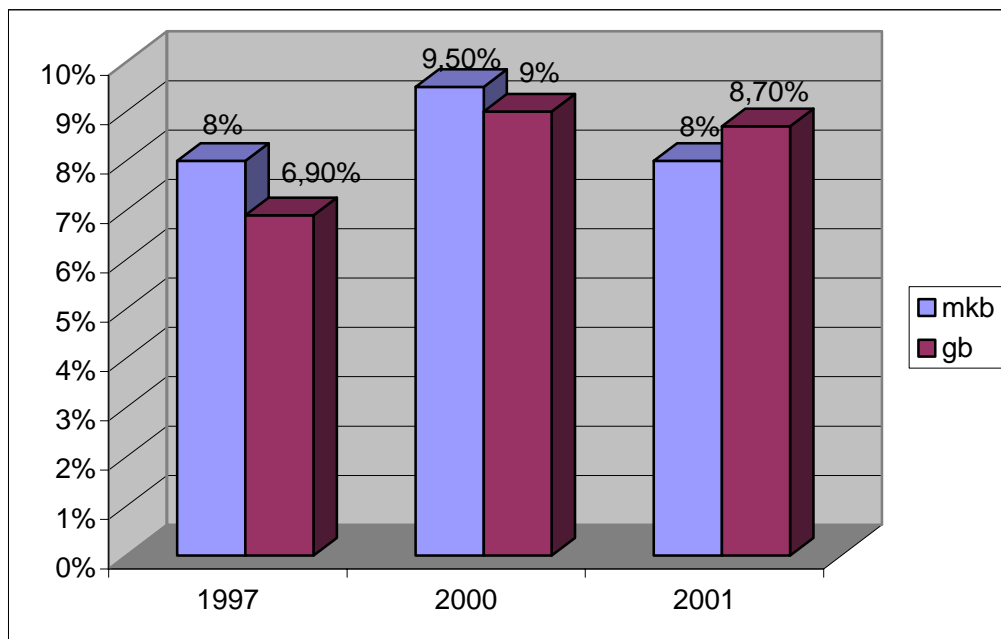
Bron: De Financierbaarheid van het mkb, RZO 2003

(Snel) groeiende mkb-bedrijven kunnen groeipotentieel niet volledig realiseren
Bedrijven in het mkb hebben in het algemeen problemen met het financieren van hun groei. In het onderzoek zijn over de periode 1997 – 2001 berekeningen gemaakt van de potentiële groei van het mkb, indien er sprake zou zijn van een optimale financiering. Dit wordt de *houdbare groei* genoemd. Deze uitkomsten zijn vergeleken met de werkelijk gerealiseerde groei in die periode. Deze vergelijking leidt tot een tweetal belangrijke conclusies. Allereerst wordt het algemene groeipotentieel van het midden- en kleinbedrijf niet gerealiseerd. Daarnaast worden snelle groeiers nadrukkelijk beperkt in hun mogelijkheden tot doorgroeien.

In figuur 1 staat de *houdbare groei* voor het mkb en het grootbedrijf uitgedrukt in procenten. Het groeicijfer geeft de mogelijke groei per onderneming aan. Deze figuur laat overigens zien dat het mkb sneller kan groeien dan het grootbedrijf. Opvallend is dat de *houdbare groei* voor het mkb behoorlijk constant is. Het onderzoek laat voorts zien dat de gerealiseerde groei in de gehele periode in het mkb met 6,3%, groter is dan de 5,1% voor het grootbedrijf. Kortom het mkb kent een grote en constante groeipotentie.

Toch wordt de potentiële groei niet volledig gerealiseerd. Over de gehele onderzochte periode kan het verschil tussen potentiële groei en gerealiseerde groei oplopen tot zo'n 20% van de mogelijke groei.

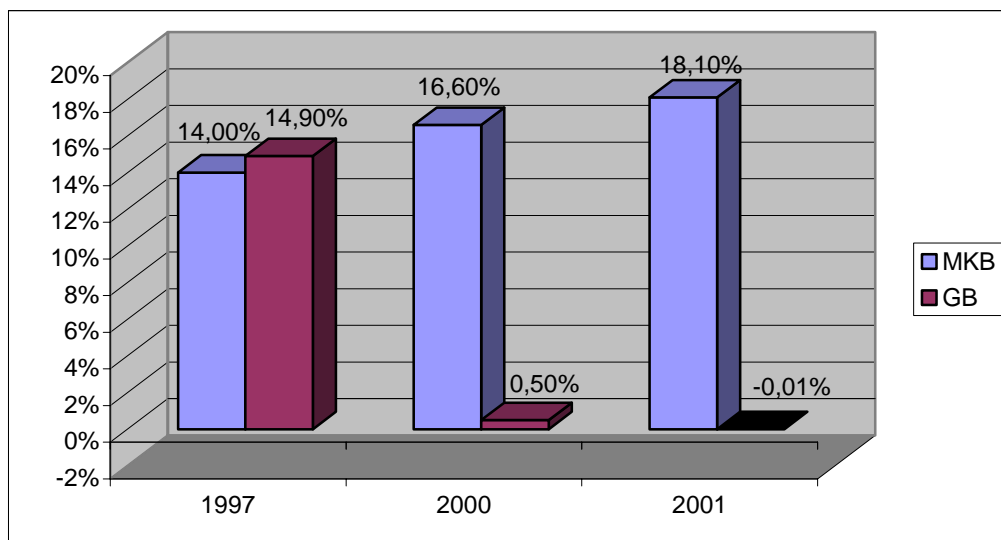
Figuur 1 Houdbare groei

Bron: De Financierbaarheid van het mkb, RZO 2003

In figuur 2 staat het maximale financieringsgat. Het tekort aan financiering van de snelle groeiers in het mkb is groter dan het financieringsgat het grootbedrijf.

Figuur 2 Maximaal financieringsgat

Bron: De Financierbaarheid van het mkb, RZO 2003

De financieringsstructuur is conjunctuurgevoelig

Doordat het mkb veel gefinancierd is met korte termijn leningen, is haar financieringsstructuur conjunctuurgevoelig. In tijden dat het minder gaat met de economie – zoals thans – neemt het aanbod van kredieten af. Hierdoor worden kredieten duurder. Dit terwijl ondernemers juist meer vreemd vermogen nodig hebben om de investeringen te betalen.

3.3 Overheidsbeleid

De gebrekkige toegankelijkheid en de relatief hoge prijs van vreemd vermogen in het mkb zijn beleidsmatig al eerder aan de orde geweest. Dit heeft geleid tot een aantal concrete maatregelen die al enige jaren bestaan. Allereerst is er het Besluit Borgstelling Midden- en Kleinbedrijf (BBMKB) dat financieringen met een extra risico van een overheidsborgstelling voorziet. Daarnaast is er de Tante Agaath-regeling die het voor particulieren aantrekkelijk wil maken vreemd vermogen aan startende ondernemers te verstrekken. Tenslotte is er sinds jaar en dag de investeringsaftrek die door middel van een extra fiscale aftrekpost de behoefte aan vreemd vermogen in het mkb enigszins verkleint. Naast deze generieke faciliteiten bestaan er enige specifieke regelingen zoals de regeling voor technostarters en de regeling bijzondere financiering. Vanwege het specifieke karakter of de focus op de wat grotere bedrijven gaan wij in dit kader niet verder op deze regelingen in.

BBMKB

Deze regeling behelst dat de overheid zich borg stelt voor een deel van het krediet dat door een bank wordt verstrekt. De hoogte van de borgstelling hangt af van het tekort aan zekerheden en het kredietbedrag dat door de bank voor eigen risico wordt verstrekt. Als voorwaarde geldt dat de rentabiliteits- en continuïteitsvoorschriften van het bedrijf goed moeten zijn.

De borgstelling bedraagt 90% van het borgstellingskrediet. De doelgroep van het BBMKB bestaat uit bestaande of startende ondernemingen in Nederland, met

onvoldoende financiële middelen en een tekort aan zekerheden. Het borgstellingskrediet mag niet groter zijn dan het door de bank nieuw te verstrekken krediet (de zogenoemde 1-op-1-verhouding). De bank draagt eenmalig 3% provisie over het borgstellingskrediet af aan de overheid. De provisie wordt over het algemeen doorberekend aan de ondernemers.

Voor startende en innovatieve bedrijven gelden speciale faciliteiten. Voor starters mag de verhouding tussen het borgstellingskrediet en nieuw krediet oplopen tot 2 op 1. Verder geldt dat voor starters de borgstelling 100% van het borgstellingskrediet mag zijn en wordt geen 3% provisie in rekening gebracht voor kredieten onder de 50.000 euro. Voor innovatieve borgstellingskredieten is de looptijd van het borgstellingskrediet verlengd, waardoor de jaarlijkse aflossing is afgenomen. In de loop der jaren is de BBMKB-regeling aangepast. In 1996 is bijvoorbeeld het maximale borgstellingskrediet verhoogd van 1 miljoen naar 2 miljoen gulden.

Tante Agaath-regeling of durfkapitaalregeling

Deze regeling maakt het voor derden aantrekkelijk vreemd vermogen te verstrekken aan startende ondernemers. Als iemand een startende ondernemer minimaal €2.269 leent kan hij profiteren van een aantal fiscale voordelen. Het bedrag dat de geldgever heeft geleend, is gedurende de eerste acht jaar vrijgesteld voor de vermogensrendementsheffing van box 3 tot maximaal €50.185. Als de lening uiteindelijk niet terug betaald kan worden, kan de geldgever een deel of zelfs de hele hoofdsom van de lening kwijtschelden. Het verlies dat deze daarbij lijdt, is voor hem aftrekbaar voor de inkomstenbelasting (box 1) tot maximaal €46.984 per startende ondernemer.

De geldgever krijgt een extra heffingskorting op zijn uiteindelijk te betalen bedrag aan inkomstenbelasting. Deze heffingskorting is 1,3% van de gemiddelde beleggingen in durfkapitaal die in box 3 zijn vrijgesteld.

Investeringsaftrek

De investeringsaftrek, een fiscale regeling, is per 1 januari 1990 ingevoerd om kleinschalige investeringen van mkb-bedrijven van beperkte omvang te bevorderen. Een ondernemer heeft recht op investeringsaftrek indien hij voor een bedrag tussen de €2.000 en €279.000 in bedrijfsmiddelen investeert. De investeringsaftrek is een percentage van het totale investeringsbedrag in een kalenderjaar. Per 1 januari 1996 zijn de percentages met circa 1/3 verhoogd om investeringen door het mkb te bevorderen. Thans bedraagt de investeringsaftrek 25% bij een investeringsbedrag van maximaal €33.000, aflopend naar 3% bij een investeringsbedrag van maximaal €279.000. De regeling is erop gericht dat *meer* bedrijven gaan investeren en/of dat reeds investerende bedrijven *meer* gaan investeren.

Effectiviteit maatregelen

De investeringsaftrek kan op zichzelf succesvol genoemd worden, maar is geen echt middel om financieringsknelpunten adequaat weg te nemen. Zowel de BBMKB als de Tante Agaath-regeling worden niet optimaal benut. Uit de begrotingen van het ministerie van Economische Zaken (tabel 4) blijkt dat er een aanzienlijke onderuitputting van de BBMKB is. Daarnaast heeft het EIM de Tante Agaath-regeling beoordeeld op effectiviteit en is tot de conclusie gekomen dat er eveneens sprake is van onderuitputting en dat de regeling niet goed bekend is bij ondernemers, de toegankelijkheid is laag. Dit terwijl de behoefte aan een dergelijk instrument groot is en de administratieve lasten en toegankelijkheid laag zijn (tabel 5).

Tabel 4 Onderuitputting BBMKB in mln. Euro

	1998	1999	2000	2001	2002
Budget	453	453	453	453	453
Gerealiseerd	349	433	399	356	360
Verschil absoluut	104	20	54	97	93
Verschil in %	23,0%	4,4%	11,9%	21,4%	20,5%

Bron: Miljoenennota's Ministerie van EZ

Tabel 5 Beoordeling effectiviteit Tante Agaath-regeling

	Beoordeling
Budget en gebruik verhouding vraag-aanbod	0
verhouding MKB-GB	+
Aansluiting op behoefte MKB	+
doelstelling regeling	+/0
Toegankelijkheid kennis	0
administratieve lasten	+

Bron: EIM, 2001

3.4 Conclusie

Door de kenmerken van de financieringsstructuur zijn de kosten van vreemd vermogen voor het mkb veel hoger dan voor het grootbedrijf. Daarnaast brengen deze kenmerken met zich mee dat de beschikbaarheid van financiering achter blijft, met name in periodes dat het economisch tegenzit. Starters en snelle doorgroeiërs hebben altijd moeite vreemd vermogen aan te trekken. Hoewel de overheid door het gevoerde beleid in zekere zin de problemen onderkent staat ook vast dat het huidige beleid niet optimaal voldoet. De effectiviteit van het overheidsinstrumentarium is niet optimaal. In het algemeen geldt dat hoewel de vraag naar financiering groter wordt de beschikbare instrumenten leiden aan onderuitputting en onbekendheid bij de ondernemers.

4. MKB-Nederland - beleidsaanbevelingen

4.1 Algemeen

Uit het RZO-onderzoek blijkt dat het midden- en kleinbedrijf meer moet betalen voor vreemd vermogen dan het grootbedrijf. De oorzaak is te vinden in de kenmerken van de financieringsstructuur van het mkb. Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat de afstemming tussen vragers en aanbieders van vreemd vermogen niet optimaal is. Dit komt onder andere doordat deze markt voor beide partijen niet transparant is. Dit nadeel wordt het sterkst gevoeld door de vragers naar vreemd vermogen. Voor hen is vaak onduidelijk welke vormen van financiering mogelijk zijn en welke verschillende vermogensverschaffers er zijn. Om de kosten te laten dalen en de transparantie te verbeteren doet MKB-Nederland een aantal voorstellen. De informatie verschaffing door de overheid en marktpartijen moet beter en het financieringsproces moet verder worden geprofessionaliseerd.

Bedrijven die starten of snel groeien hebben extra veel moeite om aan krediet te komen. Banken zijn in principe niet gericht op de grote risico's die dit type financiering met zich meebrengt. De overheid zal voor deze groepen bedrijven faciliteiten moeten bieden om onzekerheden voor kredietverschaffers weg te nemen en kosten te reduceren.

4.2 Aanbevelingen om de kosten te verlagen en de beschikbaarheid te vergroten

1. Banken moeten financieringscontracten met mkb-ondernemingen herverzekeren.

Banken moeten de hogere risico's die voortvloeien uit leningen verstrekt aan mkb-ondernemingen samenvoegen en herverzekeren, waardoor zij deze leningen tegen een lagere rente kunnen aanbieden. Hierdoor neemt het totale risico af en kunnen financiers het aantal leningen uitbreiden. De kosten per lening zullen dan

ook dalen. Het herverzekeren moet geen doel op zich worden. Banken moeten waar mogelijk pakketten aanbieden, maar zich niet volledig afhankelijk maken van de herverzekeringsmarkt.

2. Meer financieringsspecialismen in adviseursopleidingen

MKB-Nederland pleit voor meer aandacht voor financieringsaspecten van het ondernemen bij de diverse (universitaire en hbo) beroepsopleidingen van adviseurs (accountants, belastingadviseurs, advocaten, notarissen etc.). Het RZO-onderzoek toont goed aan dat het te vaak voorkomt dat de ondernemer en zijn adviseur niet op het vereiste niveau kunnen communiceren met de desbetreffende financiële instellingen. De hiervoor op te stellen opleidingseisen moeten in samenspraak met de Autoriteit Financiële Markten tot stand komen. Bestaande adviseurs maar ook branche-specialisten moeten de mogelijkheid krijgen om zich via permanente educatieprojecten, die op dezelfde leest geschoeid zijn, te specialiseren.

3. Brancheorganisaties meer kennis verspreiden

De brancheorganisaties moeten ten aanzien van financieringskwesties sectorspecifieke kennis ontwikkelen en ondernemers van deze informatie voorzien. De ideale financieringsvormen verschillen per branche. De kapitaalintensiteit is in de industrie groter dan in de zakelijke dienstverlening en dat vraagt om andere financieringsvormen. Door de karakteristieken in de branche in kaart te brengen, worden knelpunten zichtbaar. Vervolgens kunnen branches ondernemers beter adviseren hoe met de beperkingen van de sector kunnen omgaan. Een goed voorbeeld hiervan is het initiatief van de NBOV (bakkers) die specifieke afspraken met banken hebben gemaakt om kennis over bakkersbedrijven bij de banken te vergroten en zo een betere positie te creëren bij het verkrijgen van vreemd vermogen.

4. Ondernemers moeten eigen structuur kritischer beschouwen

Ondernemers, met name sterk groeiende bedrijven, moeten regelmatig de financieringsstructuur beoordelen op basis van consistentie en evenwichtigheid met behulp van het criterium “houdbare groei”.

4.3 Aanbevelingen om de toegang tot extern vermogen voor starters en snelle doorgroeiërs te vergroten

1. Het Besluit Borgstellingskrediet MKB (BBMKB) is een aanbod gestuurd instrument. MKB-Nederland vindt dat de BBMKB meer vraag gestuurd moet worden.
 - De overheid moet een krachtiger voorlichting starten over de BBMKB en de brancheorganisaties er meer bij betrekken. De voorlichting moet er toe leiden, dat ondernemers zelf om een borgstellingskrediet vragen en worden uitgelokt tot shoppen;
 - De prestaties van banken ten aanzien van de uitvoering van de BBMKB moeten jaarlijks in kaart worden gebracht en met elkaar worden vergeleken;
 - Banken moeten de BBMKB beargumenteerd afwijzen;
 - De BBMKB moet zich richten op lange termijnleningen door lange termijnleningen nadrukkelijker te stimuleren. Om de financiering van het mkb minder gevoelig te maken voor conjuncturele schommelingen, is het van belang dat leningen voor de langere termijn worden afgesloten. Bij toepassing van een borgstellingskrediet moeten banken gestimuleerd worden om leningen voor de langere termijn af te sluiten;
 - Mocht aan de onderuitputting geen eind komen, niet verbeteren moet overwogen worden de BBMKB volledig door een andere instantie te laten uitvoeren.

2. Programma Kleine Kredieten introduceren

MKB-Nederland pleit voor een nieuwe breed inzetbare regeling voor kleine kredieten. De regeling moet een compensatie voor de hoge transactiekosten bieden en tevens gericht zijn op de beperking van risico's. Hiervoor dient een nieuwe fiscale faciliteit geïntroduceerd te worden: een vijfjarige aftrekpost bij het aangaan van een lening door de startende of snel doorgroeiende ondernemer (de Extra Financieringsaftrek EFA). Daarnaast moet er een waarborgfonds worden opgericht, ten behoeve van de financiële instelling. Het waarborgfonds biedt compensatie voor de verhoogde risico's van een lening aan deze ondernemers. De combinatie van deze maatregelen zal een belangrijk deel van de markt voor kleine kredieten ontsluiten.

3. Daarnaast is volgens MKB-Nederland onderzoek nodig naar de behoefte aan regionale investeringsfondsen, vergelijkbaar met de Regional Venture Capital Funds in Groot Brittannië. De huidige regionale regelingen zijn gericht op achtergestelde gebieden en de specifieke subsidies zijn gekoppeld aan bedrijfsfacetten, zoals innovatie en technologie en doelgroepen zoals participatiemaatschappijen voor technostarters. Uit het onderzoek blijkt, dat ondernemers de groei niet kunnen financieren. Deze groei kan met vele bedrijfsfacetten te maken hebben. Daarnaast toont het onderzoek een gebrek aan financieringsmogelijkheden bij een brede groep van startende en snel groeiende bedrijven aan. Aangezien de bedrijven niet zijn in te delen in bedrijfsfacetten en specifieke groepen moeten de nieuwe fondsen generiek van aard zijn en uitsluitend tot doel hebben kleine kredieten af te sluiten.

4. Tante Agaath-regeling uitbreiden

Per 1 januari 2003 is de Tante Agaath-regeling (durfkapitaal) drastisch ingeperkt. Banken zijn vanaf dat moment uitgesloten van het verstrekken van dergelijke leningen. Dit heeft er toe geleid dat de kosten van vreemd vermogen voor veel startende ondernemers zijn verhoogd. MKB-Nederland stelt voor – in het licht van de conclusies van het besproken onderzoek – de Tante Agaath-regeling voor

banken her in te voeren en het bedrag waarvoor de faciliteit geldt te verhogen van ruim €50.000 naar €100.000.

5. Opnieuw introduceren Technisch Ontwikkelingskrediet (TOK)

Tot 2002 bestond er een overheidsregeling die tot doel had om innovatie te stimuleren en knelpunten voor het mkb weg te nemen. De belangrijkste knelpunten in dit verband waren: gebrek aan financiële middelen (met name bij het ontwikkelen van nieuwe producten en processen) en gebrekkige toegang tot de kapitaalmarkt. Een voordeel van deze regeling was dat er een activerende werking van uitging richting overige kapitaalverschaffers. De TOK had specifiek tot doel projecten die tot voor Nederland nieuwe producten leidden, te stimuleren. Dit werd tot stand gebracht door een overheidskrediet te verschaffen van maximaal 40% van de totale ontwikkelingskosten, waarbij de ondernemer minimaal 30% van deze kosten zelf voor zijn rekening moest nemen. Uit onderzoek van het EIM blijkt dat deze regeling goed op de behoefte van de ondernemers inspeelde en leidde tot goede economische resultaten in het licht van werkgelegenheid en omzetgroei. Echter, de kennis van de regeling bij marktpartijen en wellicht de beperkte reikwijdte schoten tekort voor massaal gebruik. Daarbij waren de administratieve lasten voor de kleinere projecten relatief hoog. Uit de nota van de RZO en deze aanvullende nota blijkt dat de genoemde knelpunten nog steeds bestaan, wellicht zelfs zijn toegenomen. MKB-Nederland vindt dit goede argumenten om de herinvoering van de TOK in aangepaste vorm te overwegen. Een betere campagne en minder administratieve lasten zijn dan wel voorwaarden.

6. *Aanvullend onderzoek nodig*

Het onderzoek dat in opdracht van RZO is uitgevoerd wijst erop, dat de wetenschappelijk theorie niet rechtstreeks toepasbaar is op de financieringsvraagstukken voor het mkb. Om een beter inzicht en begrip te krijgen voor de knelpunten in het mkb, is het noodzakelijk dat de kennis toeneemt. De wetenschappelijke interesse voor het mkb moet worden vergroot.

De onderzoekers hebben gebruik gemaakt van gegevens aangeleverd door de banken. De banken willen uit concurrentieoverwegingen zelden meewerken aan onderzoek naar knelpunten die zich in de praktijk voordoen. Dat is betreurenswaardig, aangezien zij grote bestanden met gegevens bezitten. MKB-Nederland is dan ook van mening dat de banken een leidende rol hebben bij het verkrijgen van nieuwe inzichten en het toetsen aan de praktijk om in samenspraak met ondernemers en beleidsmakers tot oplossingen te komen. Met name het gesprek met de afnemers is van belang, aangezien de markt in hoge mate aanbod gestuurd is.

Om de markt beter te laten functioneren is het van belang dat kennis bij ondernemers toeneemt. Door betere inzichten in de eigen positie en door meer kennis van het kredietproces van de financier kan de ondernemer de financieringsvraag beter omschrijven en onderbouwen. MKB-Nederland ziet een grote taak voor de brancheorganisaties en voor zichzelf om het kennispeil van de ondernemers te verbeteren. Ook de Financieringsspecialisten kunnen hierin een rol spelen door inzicht te verschaffen in gedrag ondernemer, financier en de invloed van regelgeving.

Nationaal debat

Uit het onderzoek dat de RZO heeft laten uitvoeren blijkt dat het mkb problemen ondervindt bij het verkrijgen van vreemd vermogen. MKB-Nederland vindt het zorgelijk dat beperkingen in de financieringsmogelijkheden van het mkb er toe kunnen leiden dat bedrijven niet door kunnen doorgroeien. Zeker in de huidige economische tijd is het van belang dat bedrijven met groei potentie ook daadwerkelijk tot bloei komen. Alle knelpunten moeten worden weggenomen en dus ook de knelpunten rond financiering. MKB-Nederland heeft een aantal aanbevelingen gedaan om knelpunten weg te nemen. Deze aanbevelingen zijn gericht op de overheid, de brancheorganisaties en de ondernemers zelf. In mindere mate is een beroep gedaan op de verstrekkers van vreemd vermogen, de banken.

Dit betekent niet dat deze cruciale instellingen geen rol zouden moeten hebben in de verbetering van de structuren. MKB-Nederland nodigt de banken dan ook uit om actief mee te denken aan oplossingen het groeipotentieel te ontsluiten. MKB-Nederland zal in het najaar van 2004 een nationaal financieringsdebat organiseren om alle relevante partijen meer en betere financieringsoplossingen te ontlokken.

